

S Z E M L E

A MAGYAR FÖLDMŰVESSZEGÉNYSÉG KIALAKULASA *

Eörsi könyvének címe nem egészen fedi munkája tárgyát. A földművelésszegénység, vagyis a bérmunkára utalt falusi népréteg kialakult Magyarországon tömegméretben már 1848 előtt. Kialakulása szükségképpen előfeltétele volt a jobbágyság felszabadításának, a jobbági kényszermunka megszüntetésének. A jobbágyság helyén létrejövő tőkésrendi termelőviszonyok azután természetesen nemcsak mindig újratermelték a falusi földművelésszegénységet, hanem ennek sorait is mindig jobban megduzzasztották. Ezt a falusi népréteget azonban Magyarországon sem a tőkésrendi termelés korszaka hozta létre, hanem a feudális termelőviszonyok évszázados bomlása. Eörsi azonban csak néhány bevezető oldalt szentel a parasztság története azon szakaszának, amely a jobbágyság felszabadításig terjed. S könyvének ebben a részében sem foglalkozik a falusi földközösséggel, amelynek felbomlása, kapcsolatban az árutermelő nagyüzem kialakulásával, alapvetően vonta maga után a parasztság differenciálódását s tömegméretben való bérmunkássá válását már a tőkésrendi termelés korszaka előtt.

Eörsi könyvének tulajdonképpen tárgya a magyar falusi szegénység életmódja, rétegződése, munkaviszonyai, mozgalmi az 1850 és 1914 közötti időszakban. E körbe vágóan tekintélyes anyagot dolgoz fel, azonban a feldolgozott anyag megválasztásánál és felhasználásánál nem mindig jár el kellő kritikával, tételei néha ellenmondanak egymásnak, terminológiája nem mentes az önkényességtől, egyes történeti-társadalmi kategóriákat félreért és az anyag értékelésénél is több ízben hibát követ el.

A XIX. század második feléből a magyar birtok- és osztályviszonyokra vonatkozólag csak néhány statisztikai adat áll rendelkezésre, melyek nem alkalmasak a „törpebirtok“ összes területe vagy átlagos területe fejlődésének, vagy a földnélküli mezőgazdasági munkásság változásainak a számszerű szemléltetésére. Eörsi azonban, mint már korábbi munkáiban is, úgy kezeli ezeket az adatokat, mintha szabatos számszerű kifejezései volnának az előbbi társadalmi folyamatoknak (12-13.). Vagy átveszi „Offirgeld, német tudós“ nyilvánvalóan téves megállapítását, amely szerint 1900-ban Magyarországon a mezőgazdasági dolgozók 96%-a (!) bérmunkás volt (33.). Szegényparasztnak a népies és tudományos szóhasználattal egyaránt ellentétben a 20-25 holdas földek birtokosait nevezi (14.) s ugyanakkor mikor azt állapítja meg, hogy a szegényparasztnak majdnem mindig földhiányban szenved (15.), 15 hold körül vonja meg azt a határvonalat, amelyen túl a földterület eltartja már tulajdonosát anélkül, hogy ez mellékfoglalkozásra

* Eörsi Béla új könyve. (Fővárosi könyvkiadó. Bpest. 1937.)

szorulna (14.). Szerintre a jobbágyság idejének 1/4 szessziósai földnélküliek voltak (33), holott az 1/4 szesszió a valóságban, a házas belső telken kívül, egynegyed jobbágytelket, tehát 4-9 hold szántóföldet és ennek megfelelő rétterületet jelentett, melyhez legelő és esetleg erdő-nádas használati jog is járult. És a „coloni liberi denarii“-nak árpádkori társadalmi csoportjában is tévesen látja Eörsi a magyar „mezőgazdasági munkásság legősibb-részes bérlőrétegét.“ (53.). A „szabad dénároknak“ nevezett királyi adót fizető „telepesek“ egyrésze (a külföldről bejött „vendégek“ és a más földjén letelepedett szabad magyar parasztok, szemben a felszabadult szolgálkakkal) ugyan szabadon költözhetett, tehát ennyiben szabadon rendelkezett munkaerejével. De a földtől ezek a telepesek nem voltak még szabadok. Épp úgy néztek veltek, családjukban örökletessé váló jogon, a falusi földközösségben, mint a felszabadítottak vagy a szolganépek. S urali szolgáltatásaik sem termékeik hányadában voltak megállapítva, mint a későbbi jobbágyoknál és így a részes-paraszt kategóriája alá sem vonhatók. A valóságban ezek a coloni liberi denarii az Árpád-korban a földesuri hatalom alatt élő falusi lakosság felső rétegét alkották. A falusi bérmunkásság középkori előfutárai nem ők, hanem azok a falusi földközösségből többé-kevésbé kiesett zsellérek, akikkel a 14-15. századokban már mint mezőgazdasági bérmunkásokkal találkozunk.

Az a körülmény, hogy a falusi magyar szegénység modern mozgalmi élén zsirosparasztokat is látunk, mint *Achim* Andrást, nem a zsirosparasztság, a falusi tőkésék földéhségét fejezi ki, mint Eörsi gondolja (63.), hanem e réteg profitéhségét, törekvését a feudális maradványoknak az eltávolítására s a feudális eredetű birtokeloszlás felszámolására, melyek a profit termelésében korlátozták. S az *Achim*-féle mozgalmat, amelyben a paraszttőkésék, a falusi kispolgárság és bérmunkásság egyesültek, sem lehet egyszerűen „kispolgári“ parasztmozgalomnak s magát *Achim*ot kalandornak minősíteni, mint Eörsi teszi (70.). A kispolgári mozgalmak maradiak a tőkésrendi termelés korszakában, *Achim* mozgalmában azonban haladó volt. *Achim* olyan mozgalom élén állott, mely a falusi lakosság összes rétegeit egyesítette, a feudális maradványok, a feudális eredetű birtokeloszlás megszüntetésére irányuló közös törekvések alapján. *Achim* pártja valódi „parasztpárt“ volt, a szó feudális korbéli értelmében, abban az értelemben, hogy a falu benne egyesülő társadalmi rétegei alárendelték osztályellenbétjeiket közös paraszti törekvéseiknek. *Achim* pártjában összetalálkoztak a gazdagparaszt profitéhsége és a szegényparaszt földéhsége, a falusi kispolgár adósérelmei és a falusi bérmunkás jogsérelmei s minde társadalmi rétegek összefogtak benne *egy* cél, a földtulajdonviszonyok, a jogi és politikai rend, egyáltalában Magyarország demokratizálása érdekében. Ennek a célnak a megvalósítása azonban egyuttal történeti szükségszerűség is volt s így *Achim* mozgalmában a történet által napirendre tűzött feladat szolgálataiban állott. S ennél fogva akkor is téved Eörsi, mikor nagy különbséget lát azon rétegek törekvései között, melyek *Achim* moz-

galmában egyesültek. Szerinte a falusi kispolgárság „a tünetek és nem a baj radikális orvoslását akarták elérni.“ (71.). Ez nem áll. Eörsi itt nyilván arra gondol, hogy a falusi kispolgárság a polgári rend alapján állott, csupán a földmagántulajdon általánosítását akarta, amivel szemben a bérmunkáselemek célja a szocializált nagyüzemi termelés lett volna. Ez annyira nem áll, hogy nemcsak az Achim pártjában tömörült szegényparasztok és földnélküli bérmunkások, de a szociáldemokrata keretben szervezkedő mezőgazdasági munkások is — amint az utóbbiakra vonatkozóan ezt Eörsi is hajlandó elismerni — tulnyomóan csak földosztást akartak s ezen kívül is elsősorban a feudális maradványok ellen küzdöttek. Így az 1897. évi budapesti szociáldemokrata földmunkáskongresszus elsősorban a látástól-vakulásig tartó jobbágyi munkaidő, a munkást hosszabb időre megkötő munkaszerződések, a természetbeni díjazás, a robotmunka megszüntetését, a feudális szellemű cselédtörvény hatályon kívül helyezését, a választójog demokratizálását és a szabadságjogok demokratikus kiterjesztését követelte. És az is történeti szükségszerűség volt, hogy a falusi bérmunkások tulnyomó nagy többsége földosztást követeljen és ne szocializált termelést, ellentétben a városi bérmunkásokkal, akik nem kívánnak kisiparosi sorsba „emelkedni“, hanem a szocializált nagyüzemi termelés hívei. A magyar falusi bérmunkás, ugyanakkor, amikor a nagyüzemi termelést csak feudális vonásokkal kevert munkabérvizony és munkajog alapján ismeri, olyan országban él, amelyben a kis parasztbirtok elterjedt üzemi forma. Ez a parasztbirtok, nem úgy, mint a kisiparos üzeme, legalább az önelátás bizonyos mértékét biztosítja tulajdonosa számára és a piaci hatásokkal szemben is ellenállóképesebb a földjára adék tényénél fogva, mint az ezeknek teljesen kiszolgáltatott kisipari üzem. A falusi bérmunkások látják ugyan, hogy a parasztbirtok is súlyos bajokkal küzd, de egyrészt még a vergődő parasztbirtok tulajdonosa is biztosítottabb existenciát jelent számukra, mint a munkanélküliségnek kitett bérmunkássors, másrészt pedig abban bíznak, hogy az ország demokratizálása, mely a parasztságnak is beleszólást enged az államhatalom gyakorlásába, a parasztbirtokot szilárd alapra fogja helyezni. (Szentmiklóssy Lajos)

A XVIII. SZAZADBELI DUBOS ABBÉ S A KÖRNYEZET- ÉS A FAJELMÉLET

Majd minden tudomány előfutárai között meghuzódik egy-egy hajdanvaló francia abbé, akinek történelmi jelentősége néha szinte felbecsülhetetlen a haladás történetében. A környezet *Taine* óta népszerű elméletének előfutárai közt ott találjuk *Dubos* abbét (1670-1742), akinek főműve a *Reflexions critiques sur la poésie et la peinture*. Ez a mű 1719-ben látott napvilágot. Számos eredménye ma már idejét multa; történelmi fontossága azonban kötelességünk ké teszi, hogy egy pillanatra megálljunk előtte.

„A dialektikus gondolkodásmód előírja — véli *Prenant* — hogy sohasse tévesszük szem elől az élőlény és a környezet bonyolult kölcsönhatásait. Az általános vélemény szerint az élőlény gyakran függetlennek